การที่ชาวประมงพื้นบ้านยอมรับในข้อตกลงให้บุคคลที่ไปปักทางมะพร้าวก่อนมีสิทธิในการถือครองพื้นที่นั้นแบบถาวร ก็เป็นเพราะว่าชาวประมงพื้นบ้านโดยส่วนใหญ่จะตระหนักและยอมรับว่าการที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดจะทดลองเรียนรู้จากการกระทำซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนกระทั่งเรียนรู้ได้ว่าพื้นที่บริเวณนั้นมีความเหมาะสมสำหรับการปักทางมะพร้าวเพื่อล่อปลากระบอกมารวมกันนั้น จะต้องใช้ความพยายาม อุตสาหะ และหมั่นสังเกต เรียนรู้เป็นอย่างมาก การให้สิทธิประโยชน์แบบถาวรกับปัจเจกบุคคลดังกล่าวนั้น จึงเป็นการให้สิทธิประโยชน์กับบุคคลที่มีความเพียรพยายามอย่างจริงจัง รวมทั้งเป็นการลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นกับชุมชนโดยรวมในอนาคตด้วย ทั้งนี้เพราะพื้นที่ในท้องทะเลที่มีความเหมาะสมสำหรับการทำประมงชนิดนี้มีอยู่อย่างจำกัด หากปล่อยแบบเสรี ทุกคนก็จะไปรุมแย่งกัน เกิดเป็นความขัดแย้งมากมายในชุมชน

วิธีการในการจัดการความขัดแย้งจากการทำประมงในลักษณะนี้เคยเกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอยะหริ่ง และเมื่อไปเกิดความขัดแย้งในพื้นที่อำเภออื่น ๆ ผู้อาวุโสในพื้นที่นั้นก็จะมีการสอบถาม เรียนรู้จากพื้นที่ที่เคยเกิดเหตุ และเห็นควรนำมาปรับใช้กับพื้นที่ของตนเอง ข้อตกลงในการได้รับสิทธิการใช้ประโยชน์แบบถาวรในพื้นที่ที่ปักทางมะพร้าวจึงเป็นเสมือนข้อตกลงที่คล้ายคลึงกันในหลายต่อหลายชุมชนในพื้นที่จังหวัดปัตตานี

5.1.6 กรณีความขัดแย้งจากการดำน้ำฟังเสียงปลาแล้วถูกบุคคลอื่นตัดหน้าไปวางอวนล้อมฝูงปลา

ภาพที่ 12 : การดำน้ำฟังเสียงปลา

ภาพโดย : สุขเกษม หะยีอูมา , สมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี , 2550.

Prince of Songkla University Pattani Campus

ลักษณะของการทำประมงประเภทนี้จะอาศัยทักษะความเชี่ยวชาญเฉพาะตัวบุคคลไม่ใช่ว่าชาวประมงพื้นบ้านทุกคนจะสามารถดำน้ำจำแนกเสียงฝูงปลาได้ โดยชาวประมงพื้นบ้านที่มีทักษะเฉพาะจะดำน้ำไปใน ท้องทะเลตามแหล่งที่คาดว่าจะมีฝูงปลาจวดแล้วฟังเสียงปลา หลังจากนั้นก็จะขึ้นจากน้ำทะเลมาโบกมือให้สัญญาณกับเรือลำของตนเองให้เข้าไปวางอวนล้อมฝูงปลา แต่ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นก็คืออาจจะมีเรือลำอื่นวิ่งตัดหน้าไปวางอวนบริเวณฝูงปลาที่เรือลำแรกพบก่อน ในกรณีเช่นนี้เรือลำที่ 2 ไปตัดหน้าวางอวนถือเป็น ผู้กระทำผิด ซึ่งชุมชนมีวิธีการในการจัดการกับความขัดแย้งนี้โดยการให้คู่กรณีของความขัดแย้งพูดคุยเจรจา ตกลงกันเอง ซึ่งโดยบรรทัดฐานเดิมของชุมชน เรือลำที่ 2 ที่วิ่งมาตัดหน้าเพื่อไปวางอวนล้อมปลาจะเป็นผู้กระทำผิด ซึ่งหากยอมรับผิดก็จะต้องชดใช้หรือขอโทษเจ้าของเรือลำที่ 1 ตามแต่ตกลงกัน

ในกรณีที่ผู้กระทำผิดไม่ยอมรับผิดก็จะเข้าสู่กระบวนการควบคุมและลงโทษทางสังคมโดยสมาชิกในชุมชนจะนำเรื่องที่รับรู้ไปเปิดประเด็นพูดคุย วิพากษ์วิจารณ์กันต่อตามเวทีสาธารณะในชุมชน ทั้งร้านน้ำชา , แคร่ใต้ต้นไม้ ฯลฯ และร่วมกันประณามผู้กระทำผิดว่าเป็นคนเห็นแก่ตัว ฉกฉวยประโยชน์ สมาชิกคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านก็ไม่เคารพ ไม่อยากช่วยเหลือเมื่อผู้กระทำผิดเรือเสียกลางทะเล หรือไม่ช่วยเมื่อเวลาผู้กระทำผิดจะเอาเรือขึ้นสู่ชายหาดบริเวณเพิงจอดเรือ ไม่คบค้าสมาคม เวลามีงานเลี้ยงงานแต่งงานต่าง ๆ สมาชิกคนอื่น ๆ ก็จะไม่ไปร่วมงาน รวมทั้งในโอกาสต่อไปเมื่อมีคนอื่นพบฝูงปลาจวดก็จะไม่ไปบอกกล่าวให้ไปวางอวน เป็นต้น

ในกรณีที่เรือลำที่ 2 ต้องการจะวางอวนล้อมปลาจวดด้วยโดยไม่ใช่บุคคลที่ไปพบแหล่งปลาจวดก่อนนั้น ก็สามารถทำได้แต่จะต้องให้เรือลำที่ 1 ที่เป็นผู้พบฝูงปลาจวดวางอวนจนเสร็จก่อน แล้วเรือลำที่ 2 จึงไปวางอวนล้อมด้านนอกออกไป โดยเรือลำที่ 2 จะต้องแบ่งส่วนที่ได้จากการขายปลาให้กับคนที่ลงไปดำน้ำฟังเสียงปลาในสัดส่วน 1 ใน 4 ของรายได้ที่ได้รับ

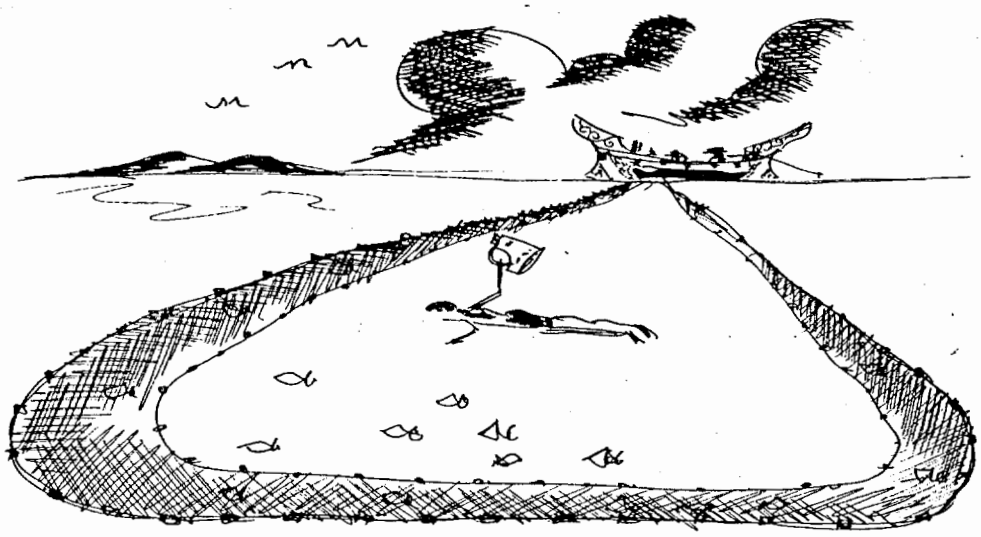

Prince of Songkla University Pattani Campus

ภาพที่ 13 : การวางอวนล้อมฝูงปลาหลังจากฟังเสียงปลาแล้วพบว่าปลารวมฝูง

ภาพโดย : สุขเกษม หะยีอูมา , สมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี , 2550.

และโดยวิถีปฏิบัติปกติของชุมชน หากมีผู้พบฝูงปลาจวดขนาดใหญ่ผู้ที่พบเห็นก่อนมักจะเรียกเรือลำที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงมาช่วยกันวางอวนเป็นการแบ่งปันกันระหว่างชาวประมงพื้นบ้านด้วยกัน

5.1.7 กรณีความขัดแย้งจากการพบเห็นฝูงปลาและกำลังติดตามฝูงปลาเพื่อวางอวนล้อมปลา และมีบุคคลอื่นตัดหน้าไปวางอวนล้อมปลา

Prince of Songkla University Pattani Campus

ภาพที่ 14 : การวางอวนล้อมฝูงปลาหลังจากฟังเสียงปลาแล้วพบว่าปลารวมฝูง

ภาพโดย : สุขเกษม หะยีอูมา , สมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี , 2550.

การทำประมงประเภทนี้จะเกิดปัญหาความขัดแย้งคล้ายคลึงกับกรณีการดำน้ำฟังเสียงปลาและถูกบุคคลอื่นตัดหน้าไปวางอวนล้อมปลา กล่าวคือ มีชาวประมงพื้นบ้านออกทำการประมงในทะเลโดยขับเรือเฝ้าสังเกตและกำลังติดตามฝูงปลาไปเรื่อย ๆ แต่ก็มีเรืออีกลำหนึ่งใช้ความเร็วของเรือวิ่งแซงหน้าแล้ววางอวนล้อมปลา กรณีความขัดแย้งเช่นนี้ถือว่าเรือลำที่ 2 ที่วิ่งแซงหน้าไปวางอวนล้อมปลาเป็นผู้กระทำผิด ซึ่งวิธีการคลี่คลายปัญหานี้ ชุมชนก็จะให้คู่กรณีที่ขัดแย้งกันไปเจรจาพูดคุยตกลงกันเองก่อน และหากยอมรับผิดก็จะต้องขอโทษหรือชดใช้ตามแต่ตกลงกัน

ในกรณีที่ผู้กระทำผิดไม่ยอมรับผิดก็จะเข้าสู่กระบวนการควบคุมและลงโทษทางสังคมเช่นเดียวกับกรณีอื่น ๆ ก่อนหน้านี้ ทั้งการถูกนำไปวิพากษ์วิจารณ์ตามร้านน้ำชา การถูกประณามทางสังคม การไม่คบค้าสมาคมด้วย การไม่ช่วยเหลือในกรณีที่เดือดร้อน เป็นต้น

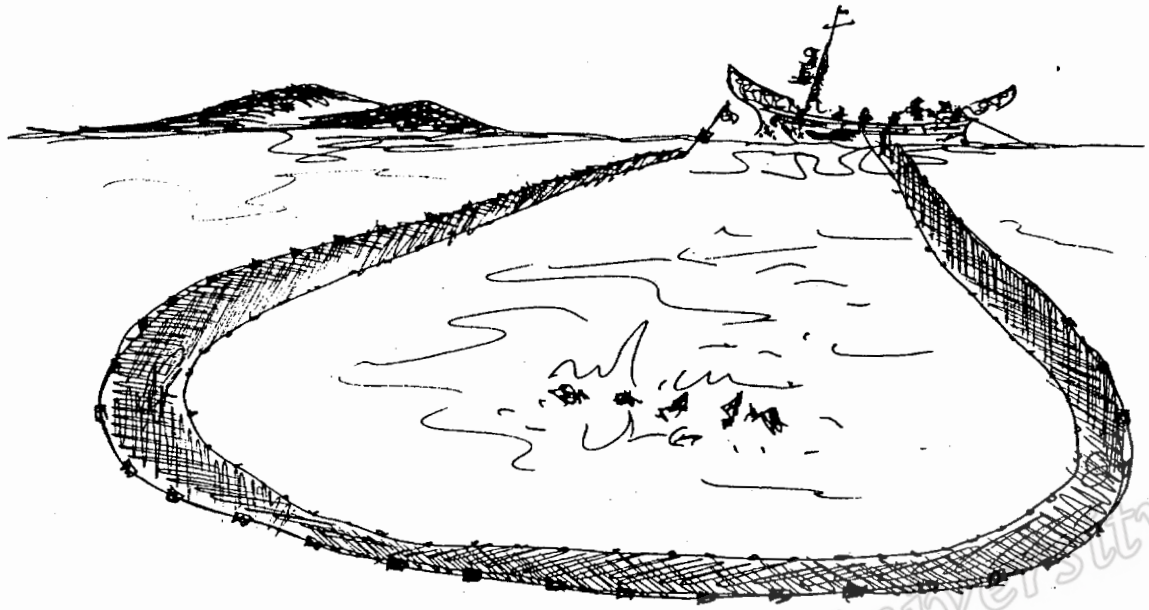

ภาพที่ 15 : การวางอวนล้อมฝูงปลา

ภาพโดย : สุขเกษม หะยีอูมา , สมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี , 2550.

Prince of Songkla University Pattani Campus

อย่างไรก็ตามหากมีผู้ประสงค์จะวางอวนล้อมปลา โดยที่ตนเองไม่ได้เป็นผู้พบฝูงปลาก่อนนั้นก็สามารถจะทำได้ แต่จะต้องให้ผู้ที่เป็นผู้พบฝูงปลาและกำลังติดตามฝูงปลาอยู่ วางอวนให้เสร็จเรียบร้อยก่อนจึงจะสามารถวางอวนในรอบนอกถัดออกไปได้

5.1.9 กรณีความขัดแย้งจากการปักเสาเพื่อทำแปลงสำหรับเลี้ยงหอยแครง

ลักษณะของการทำประมงประเภทนี้มักจะพบในเขตพื้นที่อ่าวปัตตานี ซึ่งมีสภาพพื้นผิวในบริเวณอ่าวปัตตานีเป็นดินโคลน เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำประเภทหอย 2 ฝา (หอยซีติง) ซึ่งมีความหลากหลายทาง ชีวภาพและเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์มากเหมาะกับการเพาะเลี้ยงหอยแครง ผู้ที่ต้องการเลี้ยงหอยแครงจะนำเสาไม้ไปปักไว้บริเวณพื้นที่ที่ตนเองต้องการ ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ โดยส่วนใหญ่จะใช้พื้นที่ประมาณ 5 – 10 ไร่ต่อราย ไม่มีการทำรั้วรอบขอบชิด เป็นเพียงการปักเสาแสดงอาณาบริเวณแล้วนำพันธุ์หอยแครงไปปล่อยไว้ภายในรั้วเสา จากนั้นก็ปลูกศาลาขนาดเล็ก (ขนำ) ไว้ในบริเวณดังกล่าวด้วย เพื่อไว้เฝ้าแปลงหอยแครงของตนเอง

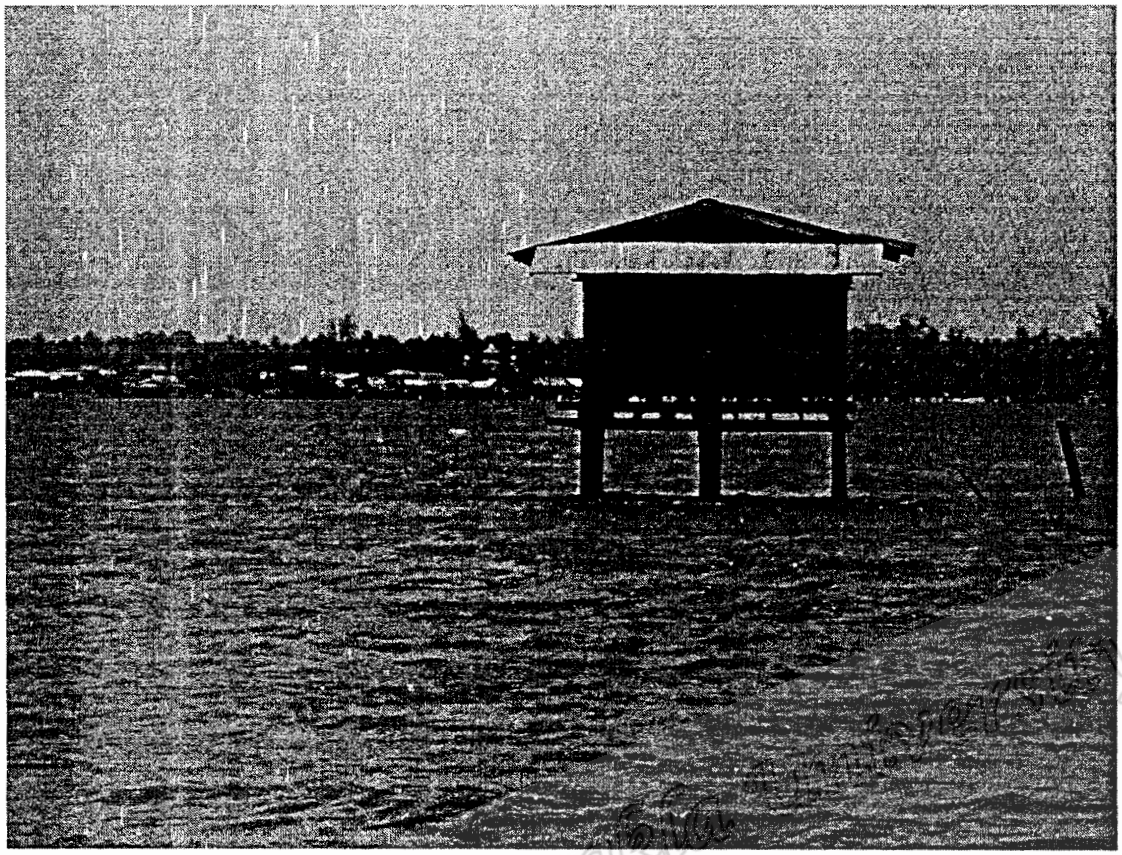

ภาพที่ 16 : ศาลาขนาดเล็ก หรือขนำที่สร้างไว้เพื่อเฝ้าแปลงหอยแครง
ภาพโดย : สมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี , 2550.

Prince of Songkla University Pattani Campus

ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการทำประมงประเภทนี้จะแบ่งคู่ขัดแย้งได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรกเป็นความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านด้วยกันเอง ประเภทที่สอง เป็นความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับผู้เพาะเลี้ยงหอยแครงที่ใช้ทุนมาก (นายทุน)

5.1.9.1 <u>ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านด้วยกันเอง</u> จะเกิดขึ้นเมื่อชาวบ้านที่ออกทำการประมงในบริเวณพื้นที่อ่าวปัตตานีโดยการวางอวนต่าง ๆ ทั้งอวนลอยกุ้ง อวนลอยปลาทู ฯลฯ โดยธรรมชาติอวนเหล่านี้จะถูกพัดพาให้ไหวพริ้วไปตามกระแสน้ำ และเมื่ออวนถูกพัดไปเกี่ยวเสาไม้ที่ปักแสดงอาณาเขตของผู้เพาะเลี้ยงหอยแครง ก็ทำให้อวนของชาวบ้านได้รับความเสียหาย หรือในบางกรณีเมื่อเสาไม้ของแปลงหอยแครงใช้งานไปได้ช่วงระยะหนึ่งมีเพรียงไปเกาะ ทำให้เสาไม้ผุกร่อน เมื่ออวนของชาวบ้านไปเกี่ยวถูกเสาไม้นี้แล้วชาวบ้านพยายามไปแกะอวนออก ทำให้เสาไม้ที่ผุอยู่แล้วหักพังเสียหายได้ และในบางครั้งเมื่อผู้เพาะเลี้ยงหอยแครงเลิกเลี้ยงหอยแครงแล้ว แต่ไม่ได้ถอนเสาไม้ออกไป เสาไม้ส่วนที่โผล่พ้นน้ำอาจจะหักพังเสียหาย แต่ส่วนที่อยู่ใต้น้ำยังไม่หัก และสามารถอยู่ในน้ำได้นาน เมื่อชาวประมงพื้นบ้านไปวางอวน ไม่ทราบว่าข้างใต้ผิวน้ำมีเศษซากของตอไม้อยู่ทำให้อวนไปเกี่ยวได้รับความเสียหาย

นอกจากนี้การเพาะเลี้ยงหอยแครง เมื่อผู้เลี้ยงปล่อยพันธุ์หอยลงไปในแปลงนั้น พันธุ์หอยที่ปล่อยลงไปในแปลงก็มักจะไม่ใช่พันธุ์หอยแครงล้วน อาจจะมีพันธุ์หอยอื่น ๆ ปะปนมาด้วย เช่น หอยหนาม ซึ่งเป็นการเพิ่มจำนวนพันธุ์หอยหนามซึ่งเป็นหอยที่ไม่พึงประสงค์ของชาวประมงพื้นบ้าน เพราะเมื่ออวนชาวบ้านมีหอยหนามติดมาจะทำให้ต้องเสียเวลาในการไปแกะออกอย่างยากลำบาก จนอาจทำให้อวนขาดได้

วิธีแก้ปัญหาในกรณีที่เป็นความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านด้วยกันนี้ก็เหมือนกับกรณีความขัดแย้งอื่น ๆ ก่อนหน้านี้ โดยจะเป็นการเจรจาพูดคุยตกลงกัน ซึ่งผลที่ได้จากการพูดคุยกัน ก็คือ ผู้ที่เพาะเลี้ยงหอยแครงที่เป็นชาวบ้านด้วยกัน เห็นใจชาวบ้านที่ออกทำการประมงด้วยกันในบริเวณอ่าวปัตตานี จึงยอมเลิกเลี้ยงหอยแครง แต่ว่าชาวบ้านที่ทำประมงจำพวกอวนที่ไปร้องขอให้เลิกเพาะเลี้ยงหอยแครงจะต้องไปรื้อถอนเสาที่ปักไว้เอาเอง หากไม่สามารถรื้อถอนได้ก็จะต้องนำเสาไม้ไปปักเสริม เพื่อไม่ให้อวนไปเกี่ยวถูกจนได้รับความเสียหายอีก

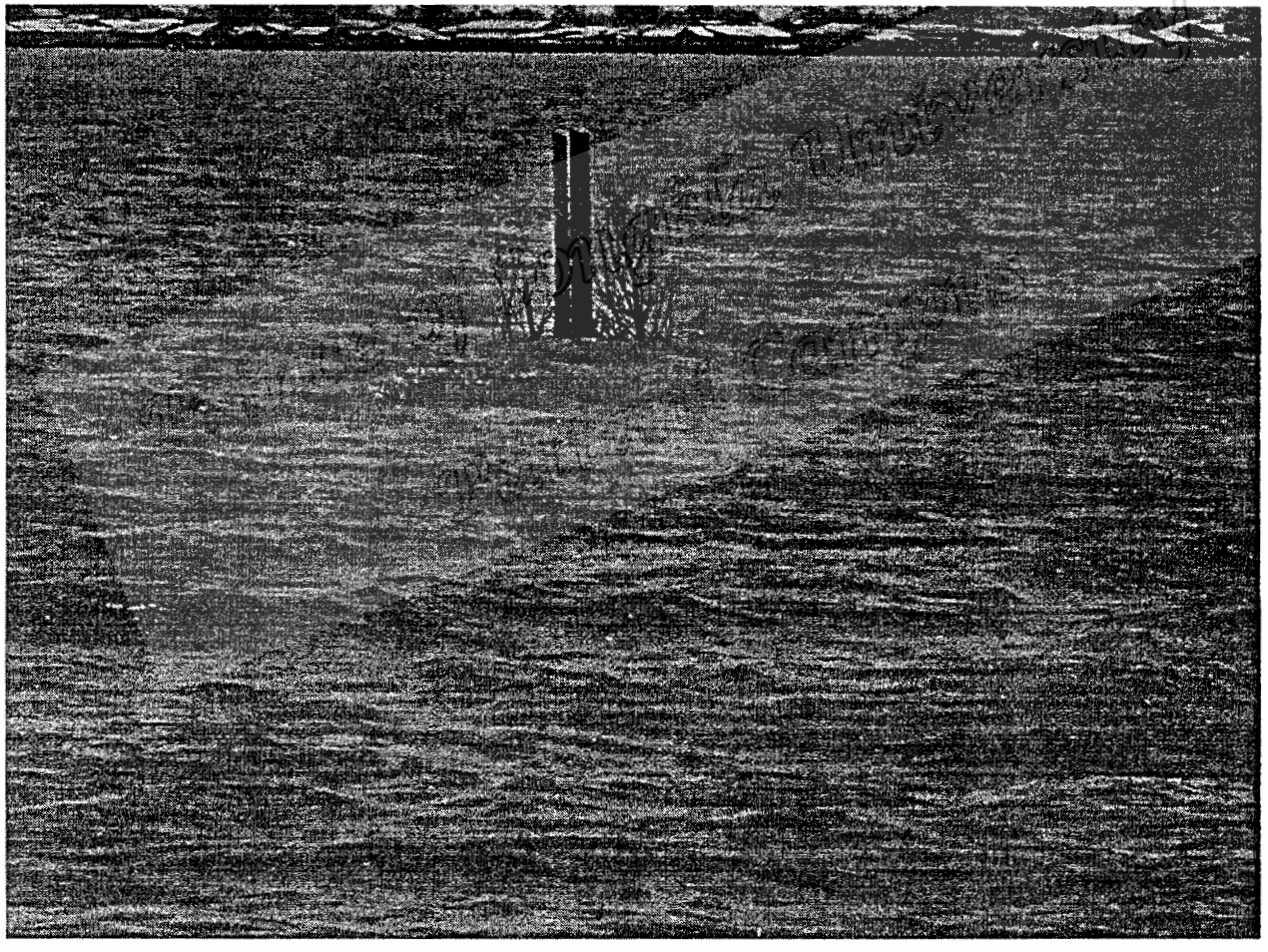

ภาพที่ 17 : ปักไม้เสริมของเก่าที่หักอยู่ใต้พื้นทะเลหรืออ่าว
ภาพโดย : สมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี , 2550.

5.1.9.2 ในกรณีของความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่ทำการประมงจำพวกอวนกับกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงหอยแครงที่เป็นนายทุน ลักษณะของความขัดแย้งจะเป็นไปในทำนองเดียวกันกับความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน แต่เมื่อชาวบ้านที่ทำประมงจำพวกอวนไปร้องขอและเจรจาพูดคุยตกลงกับกลุ่มนายทุนที่เพาะเลี้ยงหอยแครง โดยผู้เพาะเลี้ยงหอยแครงยอมแก้ไขให้เพียงการทำสัญลักษณ์บริเวณเสาไม้เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาเมื่อชาวบ้านไปวางอวน แต่ไม่ยอมเลิกเพาะเลี้ยงหอยแครง

5.1.10 กรณีความขัดแย้งจากการนำเรือประมงเข้าสู่ที่จอดเรือ

ลักษณะทางกายภาพของชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานีส่วนใหญ่จะตั้งชุมชนอยู่ริมชายฝั่งทะเล และในบางชุมชนจะตั้งอยู่ริมชายฝั่งทะเล ส่วนอีกด้านหนึ่งจะเป็นลำคลองหรือบางชุมชนก็ฝั่งหนึ่งของชุมชนเป็นชายฝั่งทะเลและอีกฝั่งหนึ่งของชุมชนเป็นเขตอ่าวปัตตานี ลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกันนี้ส่งผลให้ ชาวประมงพื้นบ้านในแต่ละชุมชนจะมีสถานที่จอดเรือประมงของตนเองที่แตกต่างกันไป

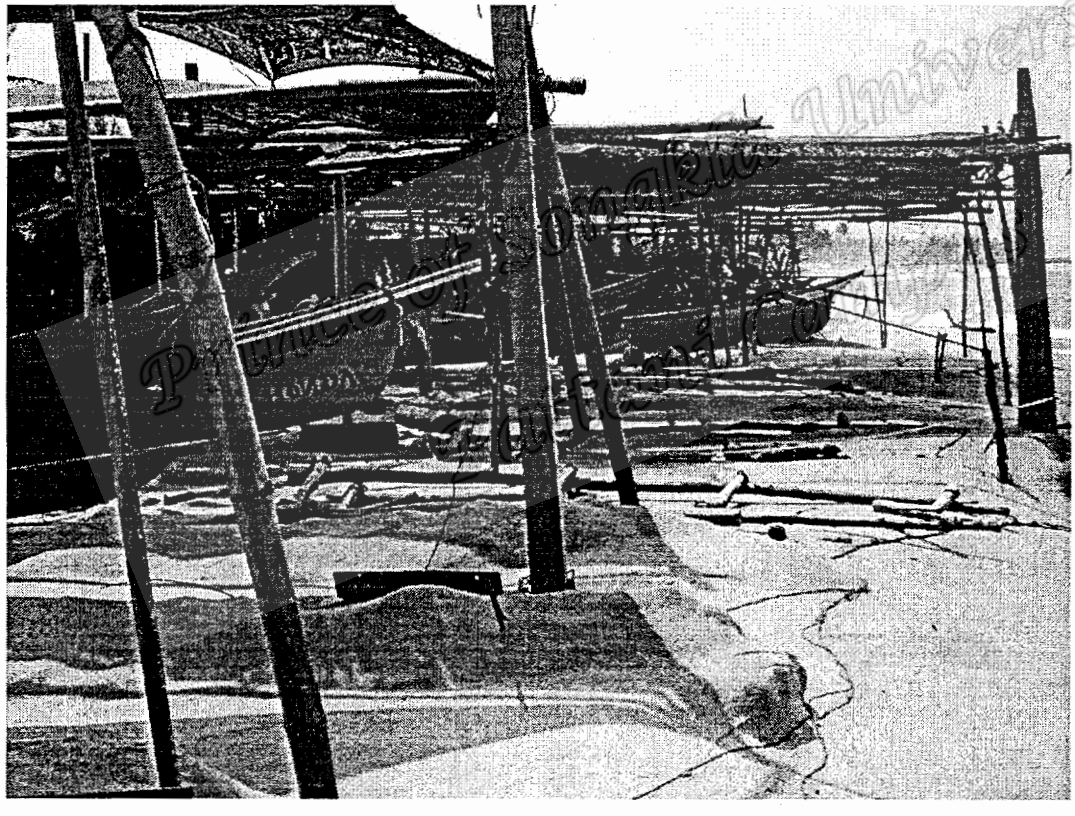

ภาพที่ 18 : เพิงจอดเรือริมฝั่งทะเล
ภาพโดย : สมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี , 2550.

5.1.10.1 ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานชายฝั่งทะเลเพียงด้านเดียว

ชุมชนประมงประเภทนี้มักจะจอดเรือไว้บริเวณชายหาดด้านที่ติดกับทะเล โดยสมาชิกในชุมชนจะเลือกพื้นที่ในการจอดเรือโดยการสังเกตดูว่า พื้นที่ในทะเลตรงจุดบริเวณที่จะจอดเรือต้องไม่ตื้นเขิน

และต้องมีสันดอนขนาดเล็กขึ้นด้านนอกของริมฝั่ง เพราะหากไม่มีสันดอนกั้นไว้คลื่นจะตีจากทะเลเข้าสู่ฝั่งเลย หากมีสันดอนจะเป็นตัวช่วยลดแรงกระแทกของคลื่น ทำให้เรือนิ่งพอจะเข็นขึ้นได้ นอกจากนี้บริเวณชายหาดต้องเป็นที่ราบ ไม่สูงชันเพื่อให้เข็นเรือขึ้นได้ง่าย

ในกรณีที่พื้นที่บริเวณริมชายหาดมีการออกเอกสารสิทธิ์ แต่หากเจ้าของเป็นคนในชุมชนและไม่ได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ริมหาด ชาวประมงพื้นบ้านก็สามารถไปสร้างเพิงจอดเรือ โดยไปบอกกล่าวเจ้าของที่ดินก่อน โดยยึดหลักใครไปถึงก่อนก็มีสิทธิใช้ประโยชน์ ทั้งนี้จุดจอดเรือริมชายหาด 1 จุดมักจะต้องมีเรือจอดต่อ ๆ กันหลายลำ เพราะการนำเรือขึ้นจากทะเลต้องอาศัยแรงคนช่วยกัน

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับการนำเรือขึ้นจอดของชุมชนที่มีลักษณะทางกายภาพเช่นนี้ก็คือ มีบางคนไม่ไปช่วยหาไม้หมอน ซึ่งก็คือไม้สนทะเล ไม้โกงกาง หรือไม้แสม ฯลฯ เพื่อนำมาใช้รองทุ่นแรงในการเข็นเรือขึ้น ผู้ที่กระทำผิดในกรณีนี้จะให้ผู้อาวุโสเป็นตัวกลางในการพูดคุยตกลงกัน และผลสุดท้ายผู้ที่กระทำผิดจะต้องไปหาไม้หมอนมาชดเชย และในปัจจุบันนี้กลายเป็นข้อตกลงว่าเจ้าของเรือแต่ละลำจะต้องหาไม่หมอนมาลำละ 10 ต้น

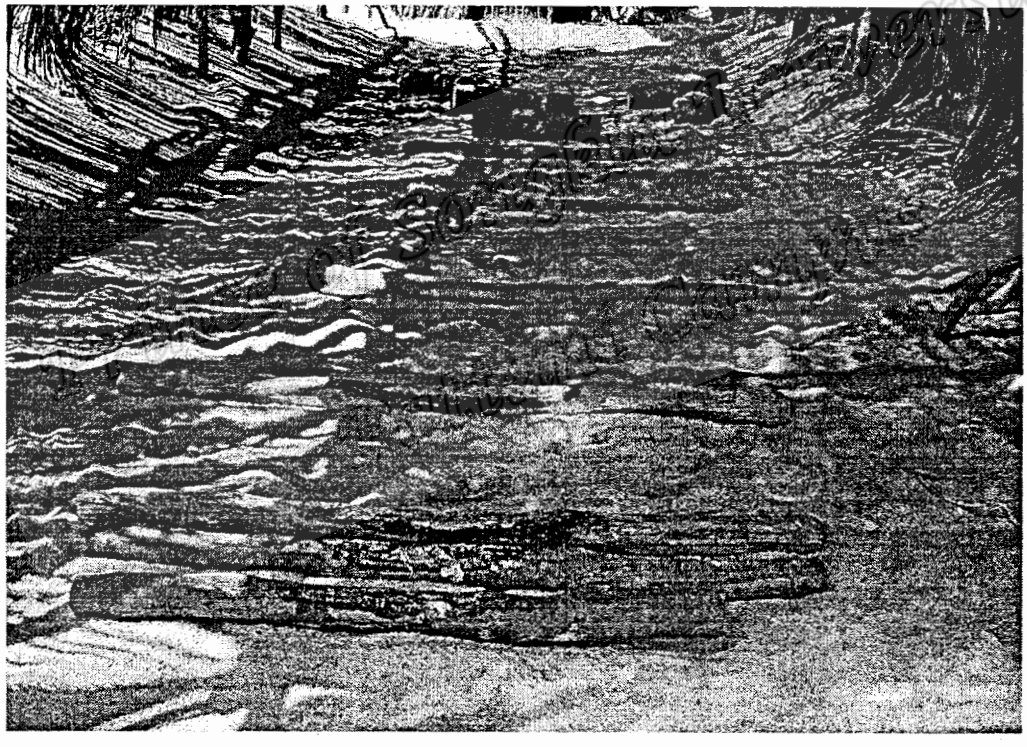

ภาพที่ 19 : ไม้หมอนที่ใช้รองเพื่อลากเรือขึ้นฝั่ง

ภาพโดย : สมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี , 2550.

หรือในบางกรณีเจ้าของเรือบางลำที่จอดเรืออยู่ในเพิงจอดในจุดเดียวกันไม่ยอมรอให้เรือลำอื่น ๆ กลับจากทะเลให้ครบเสียก่อนจึงจะแยกย้ายไป เพราะการเอาเรือขึ้นในพื้นที่ชนิดนี้จำเป็นต้องช่วยเหลือกัน ผู้กระทำผิดในกรณีนี้ก็จะมีผู้อาวุโสมาพูดคุย ตักเตือนให้แก้ตัวเองใหม่

สิทธิการใช้ประโยชน์ที่จอดเรือดังกล่าวจะเป็นไปแบบกึ่งถาวร กล่าวคือ พื้นที่บริเวณนั้นก็จะเป็นสิทธิของบุคคลผู้นั้นจนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงทางฤดูกาล เช่น ฤดูมรสุม กระแสน้ำเปลี่ยนทิศทาง สันดอนทรายในทะเลและลักษณะของชายหาดเปลี่ยนแปลงไป ชาวประมงพื้นบ้านก็จะหาสถานที่จอดเรือใหม่ที่มีลักษณะทางกายภาพที่เหมาะสมต่อไป จึงอาจกล่าวได้ว่าลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและภูมิอากาศ โดยเฉพาะทิศทางลมมีผลอย่างยิ่งต่อการถือครองสิทธิในการใช้ประโยชน์พื้นที่บริเวณนั้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวประมงพื้นบ้านในบางชุมชนในกรณีเช่นนี้ก็คือ พื้นที่ที่ถูกประกาศเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว ชาวประมงพื้นบ้านจะไม่สามารถนำเรือขึ้นไปจอดได้ หรือบางพื้นที่ที่เจ้าของที่ดินเป็นคนนอกชุมชนแล้วไปปักรั้วแสดงอาณาเขตพื้นที่ของตนเอง ชาวบ้านก็จะไม่สามารถไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าวได้เช่นกัน

<u>5.1.10.3 ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานโดยฝั่งหนึ่งของชุมชนอยู่ติดทะเลส่วนอีกด้านหนึ่งอยู่ติดอ่าวปัตตานี</u>

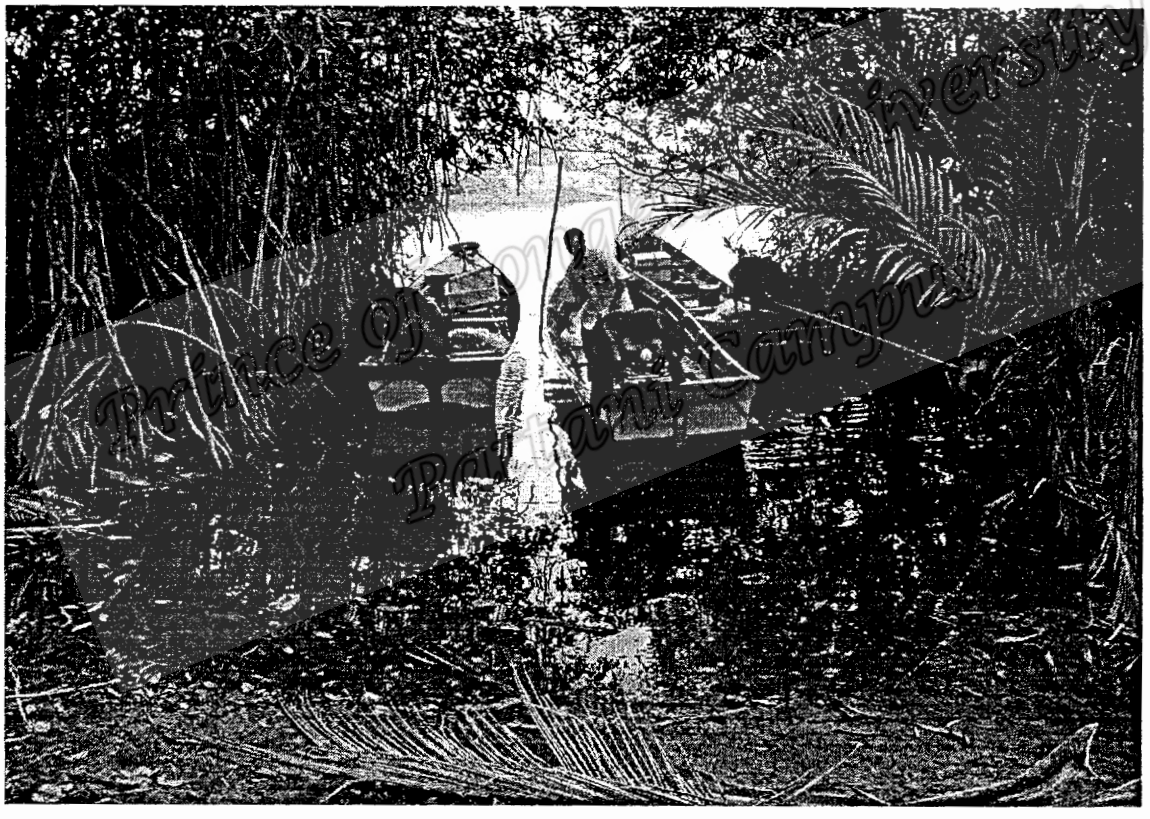

ภาพที่ 20 : ที่จอดเรือในอ่าวปัตตานี
ภาพโดย : สมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี , 2550.

ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านประเภทนี้มักจะจอดเรือหลบคลื่นลมอยู่ในพื้นที่อ่าวปัตตานี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีอยู่จำกัด การจอดเรือประมงจึงมักจะคำนึงถึงกฎเกณฑ์ว่าเจ้าของเรือมีสิทธิที่จะจอดเรือหน้าบ้านของตนเองก่อนเป็นลำดับแรก เว้นแต่ว่าเจ้าของบ้านไม่ต้องใช้พื้นที่หน้าบ้านของตนเองก็สามารถให้ผู้อื่นมาใช้สิทธิ

ประโยชน์ได้ แต่เมื่อใดที่เจ้าของบ้านต้องการใช้สิทธิ บุคคลอื่นที่นำเรือมาจอดไว้ก็ต้องไปหาสถานที่ใหม่ต่อไป

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากสถานที่จอดเรือประเภทนี้ก็คือ เมื่อเจ้าของเรือลำที่ 1 นำเรือไปจอดไว้ ณ สถานที่แห่งหนึ่ง แล้วอาจจะย้ายที่จอดหรืออาจจะนำเรือขึ้นฝั่งเพื่อไปรับจ้างที่มาเลเซีย จากนั้นมีเจ้าของเรือลำที่ 2 นำเรือมาจอดได้ประมาณ 1 เดือน เมื่อเจ้าของเรือลำที่ 1 กลับมาและต้องการใช้ประโยชน์จากพื้นที่จอดเรือนั้น เจ้าของเรือลำที่ 2 จะต้องคืนสิทธิการใช้ประโยชน์ให้กับเจ้าของเรือลำที่ 1 ถึงแม้ว่าพื้นที่ใช้จอดเรือนั้นจะไม่ใช่พื้นที่หน้าบ้านของทั้งเจ้าของเรือลำที่ 1 และลำที่ 2 ก็ตาม

หรือปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ ในเรื่องการนำเรือไปจอดในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงกันแล้ว มีการวางระเกะระกะ ไม่เป็นระเบียบ เป็นอันตรายต่อคนที่เดินผ่านไปมา ซึ่งมักจะแก้ปัญหาโดยการบอกกล่าวกันเป็นหลัก

5.1.10.4 ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานโดยฝั่งหน้าของชุมชนอยู่ติดทะเลส่วนอีกด้านหนึ่งอยู่ติดลำคลอง

ภาพที่ 21 : ที่จอดเรือในหมู่บ้านที่อยู่ติดลำคลอง
ภาพโดย : สมาคมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี , 2550.

ชุมชนชาวประมงประเภทนี้มักจะจอดเรือหลบคลื่นลมอยู่ในลำคลอง ซึ่งก็เป็นพื้นที่ที่มีอย่างจำกัด กฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่หน้าบ้านของตนเองจึงเป็นกฎเกณฑ์หลักเช่นเดียวกับผู้ที่จอดเรือใน

เขตอ่าวปัตตานี กล่าวคือ พื้นที่หน้าบ้านใคร คนนั้นมีสิทธิใช้ประโยชน์ก่อนเป็นลำดับแรก เป็นสิทธิแบบถาวรที่ เจ้าของบ้านสามารถใช้ประโยชน์พื้นที่หน้าบ้านของตนเองได้ก่อนตลอดไป

การที่ชุมชนกำหนดบรรทัดฐานให้สิทธิในการใช้ประโยชน์พื้นที่หน้าบ้านของตนเองนั้นเป็นเพราะว่าพื้นที่ในลำคลองเป็นพื้นที่ที่มีอยู่จำกัด ลักษณะบ้านของชุมชนประมงพื้นบ้านมักจะปลูกอยู่ใกล้ ๆ กัน หากเปิดโอกาสให้ทุกคนมีสิทธิใช้อย่างเสรีจะก่อให้ประโยชน์ไม่รู้จบ ดังนั้นการกำหนดให้เป็นสิทธิของเจ้าของบ้านหน้าพื้นที่บริเวณนั้นจึงเป็นแนวทางที่ต้องการป้องกันการเกิดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในชุมชนในอนาคต

5.2 คุณสมบัติของผู้อาวุโสในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท/ความขัดแย้งในชุมชน

จากรูปธรรมของการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์จากกรณีของชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี จะเห็นได้ว่าผู้ที่มีบทบาทสูงสุดในการไกล่เกลี่ย/จัดการความขัดแย้งในแต่ละกรณี ก็คือ ผู้อาวุโสหรือผู้นำของชุมชน ซึ่งสามารถสรุปถึงคุณสมบัติของผู้อาวุโสที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้งดังกล่าว โดยจำแนกได้ 2 ประเภทดังนี้

5.2.1 กรณีความขัดแย้งที่เกิดจากสิทธิการใช้ประโยชน์แบบชั่วคราว เช่น ความขัดแย้งจากการวางอวน ทับกัน , ความขัดแย้งจากการวางเครื่องมือประมงต่างชนิดกัน โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างอวนลอยกับลอบปู ฯลฯ กล่าวคือ ชาวประมงพื้นบ้านจะได้รับสิทธิในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้น ๆ เมื่อมีการใช้ประโยชน์อยู่เท่านั้น หากไม่ได้ใช้ประโยชน์ก็หมดสิทธิไป เช่น หากวางอวนอยู่ในทะเล สิทธิการใช้ประโยชน์ก็จะเป็นของบุคคลผู้นั้น และหากบุคคลผู้นั้นสาวอวนขึ้น สิทธิในบริเวณพื้นที่ดังกล่าวก็หมดสิ้นไป โดยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกรณีเช่นนี้ เช่น การมีบุคคลอื่นไปวางอวนทับซ้อนลงไป หรือไปวางอวนในบริเวณใกล้เคียงมาก จนทำให้อวนพันกัน ซึ่งคุณสมบัติของผู้อาวุโสที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้งประเภทนี้มีดังนี้

- ต้องเป็นคนดี/เป็นบุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือและไม่มีประวัติด่างพร้อย เช่น ไม่พูดจาโป้ปดมดเท็จ ,ไม่ติดยาเสพติด , ไม่เล่นการพนัน ฯลฯ
- ต้องเป็นคนสุขุมเยือกเย็น ไม่วู่วาม
- ต้องเป็นคนที่มีโลกทัศน์กว้างไกล กล่าวคือ มีประสบการณ์ในการไปพบปะเรียนรู้จากต่างถิ่นมาก เช่น เคยไปทำการประมงในต่างพื้นที่ เพื่อที่จะได้มีประสบการณ์ว่าในพื้นที่อื่น ๆ เคนเกิดกรณีความขัดแย้งในลักษณะเดียวกันหรือไม่ จะได้ใช้เป็นแนวบรรทัดฐานในการหาแนวทางไกล่เกลี่ย/ตัดสินความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับชุมชนตนเองได้
- ต้องเป็นคนที่มีประสบการณ์ในการทำการประมงโดยใช้เครื่องมือประมงที่เป็นความขัดแย้งนั้น ๆ เพื่อที่จะได้นำทักษะและความเข้าใจจากการใช้เครื่องมือประมงนั้นมาเป็นทักษะพื้นฐานประกอบการไกล่เกลี่ยตัดสินความขัดแย้ง เช่น หากเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการวางอวนทับกัน ผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้งก็ต้องมีประสบการณ์ในการทำการประมงด้วยเครื่องมือประเภทอวน ทั้งนี้เพราะจะได้นำ

ทักษะในเรื่องการดูทิศทางลม ทิศทางกระแสน้ำ ซึ่งมีผลสัมพันธ์ทำให้เกิดเหตุการณ์อวนไปทับซ้อนกัน เป็นต้น

5.2.2 กรณีความขัดแย้งที่เกิดจากสิทธิการใช้ประโยชน์แบบถาวร เช่นกรณีความขัดแย้งจากการปักทาง มะพร้าวล่อปลากระบอก เพื่อทอดแหดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่าการทำการประมงในลักษณะนี้จัดเป็นสิทธิการใช้ประโยชน์แบบถาวรก็เพราะว่า เป็นข้อตกลงของชุมชน เนื่องจากชาวบ้านยอมรับและตระหนักในความยากลำบากและความอุตสาหะในการทดลองเรียนรู้จนกระทั่งได้พื้นที่ที่เหมาะสมในการปักทางมะพร้าวล่อปลากระบอก นอกจากนั้นพื้นที่เหมาะสมสำหรับการทำประมงในลักษณะดังกล่าวมีอยู่อย่างจำกัด หากไม่มีการมอบสิทธิการใช้ประโยชน์อย่างถาวรจะเกิดการรุมแย่งพื้นที่ดังกล่าวและนำไปสู่การเกิดความขัดแย้งมากมาย ในชุมชนได้

สิทธิการใช้ประโยชน์ในพื้นที่บริเวณทำการประมงแบบถาวรประเภทนี้จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับทรัพย์สินในลักษณะของที่ดิน ซึ่งเมื่อกรณีความขัดแย้งขึ้นในชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยทั่วไปใช้วิธีการไปให้โต๊ะอิหม่าม/ผู้นำศาสนา/ผู้อาวุโสในชุมชนเป็นผู้ตัดสิน โดยกระบวนการในการไกล่เกลี่ย/ตัดสินข้อขัดแย้งจะเริ่มต้นจากการไต่สวนข้อเท็จจริงโดยบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูล/ข้อเท็จจริงจะต้องเป็นคนกลางที่คู่กรณีความขัดแย้งทั้ง 2 ฝ่ายนับถือ , เป็นบุคคลที่เคยทำการประมงในลักษณะเดียวกันนี้ รวมทั้งสามารถบอกประวัติการทำการประมงด้วยเครื่องมือชนิดนี้ได้ โดยจะต้องหลีกเลี่ยงการนำเอาเครือญาติของคู่กรณีมาเป็นผู้ให้ข้อมูล/ข้อเท็จจริง

ในส่วนของกระบวนการตัดสิน โต๊ะอิหม่าม/ผู้นำศาสนา/ผู้อาวุโสในชุมชนจะตัดสินโดยยึดหลักกรรมสิทธิ์ของพื้นที่ที่เกิดความขัดแย้งนั้นเป็นของใครมาก่อน ซึ่งจะใช้การไต่สวนจากผู้ให้ข้อมูลที่สามารถบอกประวัติการทำประมงประเภทนี้ในบริเวณพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งหากระบุได้ว่ากรรมสิทธิ์เป็นของใคร สิทธิในพื้นที่ก็จะตกเป็นของบุคคลผู้นั้น ภายหลังจากนั้นคู่กรณีจึงมาไกล่เกลี่ยกัน ซึ่งโดยส่วนใหญ่เจ้าของกรรมสิทธิ์ของพื้นที่ทำการประมงนั้นจะยินยอมให้คู่กรณีมาทำประมงไปก่อน โดยอาจจะตกลงกันว่าเป็นการให้ใช้ประโยชน์ทำประมงแบบให้เปล่า หรือเจ้าของกรรมสิทธิ์อาจจะขอส่วนแบ่งจากสัตว์น้ำที่ทำการประมงได้ หรือเจ้าของกรรมสิทธิ์อาจจะเป็นการให้เช่าโดยจ่ายเป็นเงินหรือจ่ายเป็นสัตว์น้ำที่ทำการประมงได้

ในกรณีที่ไม่สามารถหาผู้ให้ข้อมูล/ข้อเท็จจริง เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นก่อนการตัดสินความขัดแย้งได้เนื่องจากคู่กรณีไม่ยอมรับผู้ให้ข้อมูล หากเป็นเช่นนี้โต๊ะอิหม่ามจะเป็นผู้ตัดสิน หลังจากฟังการไต่สวนโดยตรงจากคู่ขัดแย้งทั้ง 2 ฝ่าย แต่ก็มีบางกรณีเช่นกันที่โต๊ะอิหม่ามไม่ขอเป็นผู้ตัดสิน เพราะอาจจะเป็นเครือญาติ แล้วเกรงว่าจะเป็นข้อครหาว่าไม่เป็นกลาง โต๊ะอิหม่ามก็จะโอนอำนาจการตัดสินความขัดแย้งให้กับผู้นำศาสนา หรือ บุคคลอื่น ๆ เช่น โต๊ะบีลา , โต๊ะกอเต็บ หรือผู้อาวุโสคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านเป็นต้น

Prince of Songkla University Pattani Campus